

På jakt efter förståelse

Min kommande licentiatavhandling i etnologi handlar om representationer av medeltiden i Åbo, och då främst de nya, upplevelsebaserade och virtuella representationerna. Ett av mina forskningsobjekt är den medeltida marknaden på Gamla Stortorget, ett årligt evenemang som uppnått stor popularitet. Det karaktäriseras av försäljare klädda i medeltida stil, arbetsuppsvisningar samt skådespelare som rör sig bland publiken och spelar upp olika episoder. För att sätta mig in i evenemangets karaktär och betydelse för olika grupper har jag intervjuat producenter, besökare samt personer som medverkar i marknadsskådespelet. I denna artikel kommer jag att diskutera begreppet *förståelse* utgående från mitt forskningsämne och -material.

Vad är förståelse?

För att möjliggöra en vidare diskussion kring förståelse bör inledningsvis klargöras vad begreppet innebär och i vilken betydelse jag kommer att använda mig av det. Uttrycket "att förstå" kan nämligen ha olika betydelseinnehåll i olika situationer.

Georg Henrik von Wright har konstaterat att man i vardagligt språk inte gör någon skarp åtskillnad mellan begreppen *förklara* och *förstå*. Ser man däremot på begreppen ur vetenskapligt perspektiv står det klart att fastän de flesta förklaringar även utökar förståelsen för det fenomen som förklaras, så har "förståelse" en vidare psykologisk och semantisk dimension som "förklaring" saknar. (von Wright 1971, 6)

Lars Hertzberg har i sin artikel *Förståelsen och dess gränser* reflekterat kring

de olika användningssätten av begreppet. Han konstaterar att det är vanligt att människor använder begreppet till exempel i avståndstagande syfte (Hertzberg 1995, 109ff.). Själv säger jag ofta "jag förstår inte att man måste använda lövblåsare". Då talar jag mest om att jag störs av lövblåsarnas buller och ogillar deras användning. Jag har däremot inget intellektuellt problem att förstå att det finns goda skäl till att använda dessa maskiner – det är troligen mer kostnadseffektivt att blåsa bort löven än att ägna många dyra arbetstimmar åt krattande. Denna slags så kallade *intransitiva* användning av begreppet behövs inte alltid nödvändigtvis inbegripa ett klart avståndstagande, men det handlar långt om att finna sig till rätta med något (Hertzberg 1995, 111). Man skulle kunna tolka denna slags förståelse som en emotionell process.

Den andra, i sin tur *transitiva*, användningen av begreppet ser å andra sidan förståelse som en intellektuell process, som ett praktiskt eller intellektuellt behärskande. I denna bemärkelse är förståelse nära besläktat med kunskap, och den utgör en neutral relation till det förstådda. Det vill säga att förståelsen inte har något att göra med om jag gillar eller ogillar t.ex. något en informant säger under en intervju. Detta slags bruk av begreppet innefattar också existensen av begreppet *missförstånd*, dvs. ett sätt att förstå som inte är det rätta. I det tidigare exemplet kan begreppet missförstånd inte användas på samma sätt. (Hertzberg 1995, 108ff.)

Hertzberg påpekar dock att fastän man

kan göra en dylik åtskillnad på användningen av begreppet förståelse, så är dessa användningar långt sammanflätade och beroende av varandra (Hertzberg 1995, 111). För att förstå andras motiv och idéer krävs att man åtminstone ser dem som potentiellt tilltalande, det vill säga att man ser att någon *skulle kunna* tilltalas av dem.

Att förstå bakomliggande tankar

Då jag här resonerar kring begreppet förståelse med utgångspunkt i min egen forskning gör jag detta utgående från den transitiva användningen av begreppet. Det vill säga att då jag strävar efter att förstå mitt forskningsobjekt och mina informanter är mitt mål inte att finna mig tillrätta med dem eller att vara överens med dem, utan snarare att upptäcka och få kunskap om olika processer och ideér som uttrycks i materialet.

Filosofen och historikern Robin George Collingwood har konstaterat att historiker som studerar en händelse skiljer på händelsens utsida och insida. Utsidan utgörs av själva skeendet, av allt som kan beskrivas i termer av kroppar och deras rörelser. Insidan utgörs i sin tur av tankarna som ligger bakom händelsen. Historikern strävar efter att studera *handlingen*, som är en helhet av händelsens in- och utsida. Efter upptäckten av händelsens utsida måste även insidan uppmärksammas och forskarens huvuduppgift är att inse den handlandes tanke. (Collingwood 1980, 213) Denna fokusering på insidan, alltså tankarna som uttrycks i händelsen är karaktäristiskt även för etnologisk forskning. Naturligtvis finns möjligheten att göra en beskrivande studie av ett fenomen, men det är mer aktuellt för etnologin att gå in i fenomenen på djupet och fördjupa förståelsen av processerna bakom handlingarna.

Således är det alltså insidan av händelsen "medeltidsmarknaden" som jag försöker komma åt i min forskning. En intres-

sant fråga som ligger bakom mina studier av evenemanget är varför det är så populärt. Vad är det som driver producenterna att anordna evenemanget, människor att frivilligt medverka i skådespelet och besökare att i stora skaror ta sig till Gamla Stortorget? Detta kan man inte få förståelse för utan att försöka komma åt de berörda människornas tankar och försöka få inblick i vad de tänkte då de utförde dessa handlingar. Likaså vill jag, då jag vidare ämnar utreda hur de nya representationerna av medeltiden i Åbo vuxit fram, försöka förstå vad de människor som skapat dessa tänkt då de valt att presentera just dessa utvalda aspekter på medeltiden.

Att förstå informanterna

Mitt undersökningsobjekt verkar vid en första blick inte vara utpräglat främmande. Min forskning bedrivs i en för mig bekant kultur (kultur i större mening – finsk kultur) och jag har själv redan innan forskningens början besökt evenemanget flera gånger. Men då jag ser på insidan av händelsen måste det konstateras att det ter sig mer främmande. Det vill säga att de enskilda människornas, mina informanternas, sinnen, referensramar, upplevelser och tankar är främmande för mig. Jag har själv under mina första besök på marknaden, innan jag valde det som mitt forskningsobjekt, fascinerats av dess stämning och därför åtevänt dit följande år, men jag kan inte enbart utifrån mina egna erfarenheter dra den slutsatsen att andra människor upplever det på samma sätt och har samma skäl för att komma tillbaka. Ett dylikt analogiargument är således inte hållbart i denna situation. Jag hoppas således att jag genom mina intervjuer kommer att få ökad förståelse av vad som är drivkraften för människorna som producerar, medverkar i och besöker evenemanget, vad de vill med sina handlingar och även varför det är just medeltiden som blivit en så framträdande

epok i dagens Åbo. Jag räknar med att det är ett antal olika motiv som kommer att framträda.

För att ta fasta på Peter Winchs teorier om självförståelse (Winch 1995, 100), kan det konstateras att informanterna har en viss självförståelse för sina tankar och skäl att utföra dessa handlingar. Dessa mentala tillstånd är transparenta för informanten själv, men otransparenta för forskaren. Problemet blir alltså att få inblick i informantens tankar och förstå dessa. Detta kan man inte göra utan informantens hjälp – denne måste öppna en dörr till sitt sinne och låta forskaren kika in vid till exempel ett intervjutillfälle.

Här måste man naturligtvis ta hänsyn till möjligheten att informanterna antingen inte kan ge någon förklaring till sina handlingar, eller att de håller inne med den egentliga sanningen och istället berättar sådant som de tror en forskare vill höra. Ett påhittat exempel: informanten berättar att hon gått med i marknadsskädespelet för att hon är intresserad av historia, men i själva verket har hennes skäl varit att hon vill leva ut sin barndomsdröm och klä ut sig till prinsessa. Hon nämner dock inte det riktiga skälet för att hon kanske inte vill att hon ska verka barnslig och för att hon antar att forskaren är ute efter ”mer intellektuella” skäl. Då har jag som forskare rätt svårt att få någon förståelse av de tankar som *verkligt* ligger bakom informanternas agerande, fast det är just dem jag vill åt. Det kan även vara möjligt att inte ens informanterna själva är medvetna om den egentliga bakomliggande förklaringen som ligger i deras undermedvetande och inte är synlig för dem heller, eller så har de helt enkelt inte reflekterat över saken. Detta problem att nå de absoluta bakomliggande motiven föreligger nog hos de flesta sorter av källmaterial, som till exempel frågelistor, biografier, och det slags observation där forskaren gjort sig tillkänna och med-

delat att han eller hon är på plats för att observera, då det finns en risk att vetskapen om forskarens närvaro inverkar på de observerades beteende.

Måste vi då ty oss enbart till det människorna säger, eller kan vi söka förklaringar och förståelse på andra vägar? Jag skulle nog vilja säga att en slags ”detektivarbete” och kunskap att läsa mellan raderna, att utläsa en vidare mening i utsagorna inte är helt uteslutet för etnologen, just för att ovan nämnda risk för bearbetning av sanningen föreligger. Genom en noggrann analys och jämförelse av andra saker informanten sagt och gjort samt genom att iakttä omgivande omständigheter kanske man kan gräva fram en dold förklaring. Samtidigt måste man naturligtvis vara mycket försiktig med sådana tolkningar, då risken för missförstånd och feltolkningar föreligger. Det måste finnas belägg för de påståenden som framförs – det går inte att påstå sak N utan att desto mer förklara hurudan processen som lett fram till detta antagande ser ut. Man kan alltså inte helt enkelt dra något ur ärmen.

Förståelsen av det historiskt främmande

Det påstås ofta att för att förstå nutiden och sig själv måste man först förstå sin historia. Att försöka förstå historien innebär att försöka förstå något som är mer eller mindre främmande – historikern David Lowenthal har dragit en parallell mellan historien och ett främmande land, då det förflutna kan ses som lika exotiskt för människan av idag som ett avlägset land med en annan kultur (Lowenthal 1985; Lowenthal 1998).

I min fallstudie söker de olika grupperna (producenter, medverkande och besökare) förståelse av historien utifrån olika premisser. Evenemangets besökare konfronterats med representationer och bilder av medeltiden som producenterna har valt att presentera. Man måste ta hänsyn till faktur-

met att varje tidsera har en speciell, för den anpassad bild av det förflutna. Det vill säga att varje generation ser på det förflutna ur sitt eget perspektiv, som sedan påverkar den allmänna historiebilden. Förhållandet till medeltiden är ett bra exempel på detta. Uttrycket "den mörka medeltiden" har länge varit rådande, men på senare år har det förhållningssättet så småningom tydligt fått ge rum åt en ny bild av medeltiden som lyfter fram epokens positiva drag.

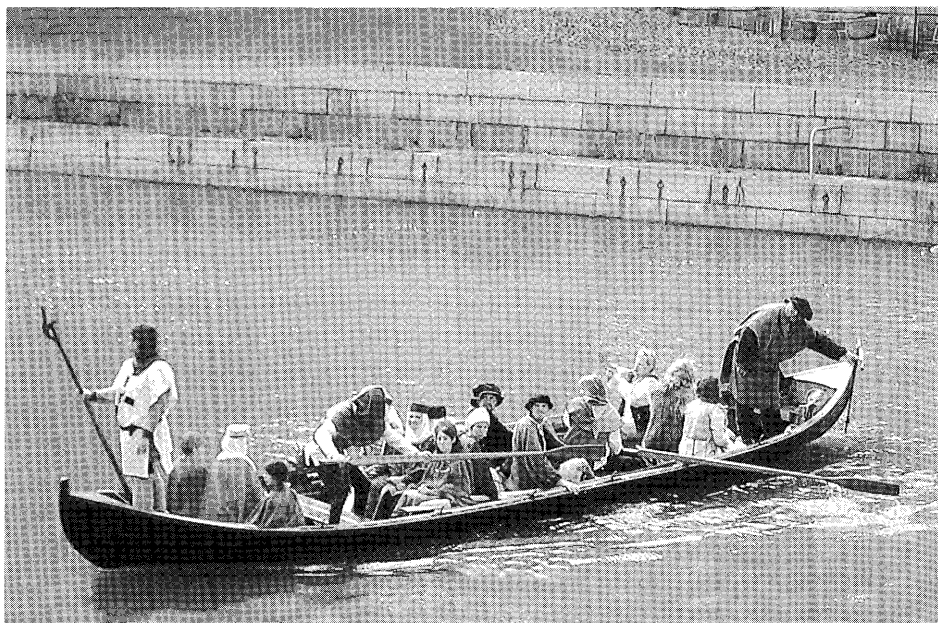
Ytterligare är det av vikt att notera att i liknande populärvetenskapliga och underhållande representationer av historia har det förflutna ofta gjorts mer lättförståelig bland annat genom att dra paralleller till nutiden. Man kan ta fasta på vad som är likadant som idag, men även på det som är annorlunda. Likaså kan historien förenklas och därmed blir vissa aspekter bortgladdade. Besökarna som erbjuds dessa bilder kommer således att få en förståelse för dessa utvalda representationer. Det är alltså en viss *bild* eller *tolkning* av historien de förstår eller inte förstår, det är inte det absoluta förflutna, såsom det "på riktigt" varit, som de kommer åt. Kanske man lätt

kan få den uppfattningen om man inte ser kritiskt på saken och är medveten om att det i själva verket är utvalda representationer man konfronteras med. Vidare är besökarnas förståelse för historien till en stor del även beroende av faktorer som tidigare upplevelser, skolning, ålder mm. Detta innebär att representationerna förmodligen förstås på olika sätt av olika personer.

Producenterna av evenemanget, och därmed även medverkarna i marknadsskådespelet, söker å sin sida sin förståelse av epoken främst genom att konsultera historiker vid universitet och museer samt genom att studera tryckta sekundära källor som till exempel historieböcker. Dessa källor är *tolkningar* som historiker gjort, och det är således dessa tolkningar de förstår eller missförstår. En förstahands-kunskap av det förflutna kommer inte heller här att nås.

Skulle man kanske kunna påstå att det egentligen bara är de historiker som söker i primärkällorna som får en förståelse av det förflutna i första hand? Vid närmare eftertanke är detta påstående inte fullt hållbart, eftersom även en stor del av de så kallade

Isensättandet av medeltiden i Åbo sker bland annat genom ett marknadsskådespel – i bilden anländer en båt med hansaköpmän till marknaden. Den förståelse av epoken som besökarna via evenemanget eventuellt får grundas på urval och tolkningar som arrangörerna och före dem historiker gjort.
Foto: Anne Maria Niemi.

primärkällorna är produkter av en människas tolkning av händelser, till exempel brev och protokoll – skribenten förmedlar händelserna och väljer vad som skrivs ned och på vilket sätt det framförs. Alltså: den förståelse av det förflutna som vi får grundar sig således långt på tolkningar och tolkningars tolkningar, som gått genom ett varierande antal mellanhänder.

När har forskaren förstått?

När kan jag då säga mig ha förstått mitt forskningsobjekt och mina informanter? Finns det något tecken på att en förståelse har uppnåtts? Collingwood menar att upptäckten av tankarna som uttrycks i en händelse samtidigt innebär en förståelse för dem (Collingwood 1980, 214), och han stöds av Peter Winch som hävdar att upptäckandet av motivet bakom en handling är att fördjupa förståelsen för handlingarna i fråga (Winch 1994, 79). Jag känner mig lockad att tänka i liknande banor. Alltså kan man kanske säga att varje intervju jag gör där informanten delger sina tankar om sina motiv att medverka i eller besöka evenemanget är ett led i min resa mot ökad och fördjupad förståelse av orsakerna till evenemangets dragningskraft och dess position i Åbos kulturutbud.

LITTERATUR:

- Collingwood, Robin George (1946) 1980: *The Idea of History*. Oxford
- Hertzberg, Lars 1995: *Förståelsen och dess gränser. Glänta 1-2/1995*. Göteborg
- Lowenthal, David 1985: *The past is a foreign country*. Cambridge
- Lowenthal, David 1998: *The heritage crusade and the spoils of history*. Cambridge
- Winch, Peter (1958) 1994: *Samhällsvetenskapens idé och dess relation till filosofin*. Stockholm
- Winch, Peter 1995: *Kan vi förstå oss själva? Glänta 1-2/1995*. Göteborg
- Wright, Georg Henrik von. 1971: *Explanation and Understanding*. London

SUMMARY

In this article, I discuss the concept of *understanding*, based on my research into the Medieval Fair which is organised every summer in the Old Market Square in Åbo. The concept of understanding can be used in various ways – in everyday speech it is often used as a synonym for agreeing to, or accepting something: in this case, understanding can be seen as an emotional process. On the other hand, understanding can also be regarded as an intellectual process closely related to knowledge.

R. G. Collingwood has noted that the task of historians is to study the inside of events and attempt to grasp the thoughts of the actors. This is also characteristic of ethnological research. In my work, I am using interviews to try to explore the thoughts behind a group of people's will to arrange, participate in and visit the Medieval Fair.

There is a risk that the informants, for some reason, do not express their real thoughts and reasons for their behaviour in the interviews, in which case we do not gain a genuine understanding of their motives. Do ethnologists have to limit their study only to what people choose to recount? To a certain extent we can attempt to uncover concealed explanations by carefully analysing other things that the informant has said and by observing the surrounding circumstances. This, however, requires extreme caution and the presentation of firm evidence.

It is often claimed that in order to understand the present and ourselves, we must first understand our history. Notions of the past can be created using, among others, historical stagings such as medieval fairs. Those who visit the event form an understanding of the Middle Ages based on the interpretations and images that the organisers have chosen to put on show. The 'genuine' history 'as it really happened' is not available to them through these representations. The organisers' understanding of the event is, in turn, based on interpretations made by historians. The understanding of the past that people gain today, not just through medieval fairs but also other media, is largely based on interpretations and interpretations of interpretations that have passed through a varying number of intermediaries.

So, when can we say that we have understood something? According to Collingwood, the discovery of thoughts expressed in an event also means understanding those thoughts. His idea is supported by Peter Winch, who claims that discovering the motive behind an action *means* deepening the understanding of the actions in question. Thus, it is plausible to say that each interview where an informant recounts to me his or her thoughts about the reasons behind why he or she acts in a certain way is a stage in my journey towards an increased understanding of the explanation to the attraction of the Medieval Fair and its position on the cultural arena of Åbo.